

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.4.4>**В. Ф. Пузирний**

доктор юридичних наук, професор,
професор Пенітенціарної академії України
ORCID: orcid.org/0000-0002-5692-2990

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СТАТУСУ ТА ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У статті досліджено конституційно-правові трансформації статусу та повноважень органів публічної влади в Україні в умовах воєнного стану. Метою дослідження є комплексний конституційно-правовий аналіз трансформацій статусу та повноважень органів публічної влади в Україні в умовах воєнного стану з метою визначення їх правової природи, меж конституційної допустимості та впливу на баланс гілок влади, а також обґрунтування критеріїв тимчасовості, пропорційності й підзвітності таких трансформацій у контексті збереження правовладдя та демократичного конституційного ладу.

Акцентовано увагу на тому, що запровадження особливого правового режиму зумовлює не лише зміну порядку реалізації публічної влади, а й модифікацію її інституційної конфігурації, перерозподіл повноважень між гілками влади, трансформацію механізмів підзвітності та контролю. Проаналізовано зміну співвідношення між законодавчою та виконавчою владою, обґрунтовано збереження представницької та контрольної ролі парламенту навіть в умовах воєнного стану.

Наголошено, що в умовах демократії – навіть за режиму воєнного стану – саме парламент виступає інституційним представником суспільства та інститутом політико-правової артикуляції суспільних інтересів.

Розглянуто особливості трансформації статусу Президента України та уряду як ключових суб'єктів публічної влади, визначено ризики концентрації владних повноважень і критерії їх конституційної допустимості. Особливу увагу приділено змінам у статусі органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, зокрема у зв'язку із запровадженням військових адміністрацій, а також ролі судової влади у забезпеченні судового контролю за діяльністю органів публічної влади в умовах воєнного стану.

Обґрунтовано, що конституційно-правові трансформації публічної влади в екстраординарних умовах мають тимчасовий, функціонально зумовлений і пропорційний характер та не можуть розглядатися як відступ від демократичної моделі держави. Зроблено висновок, що визначальним критерієм правомірності таких трансформацій є збереження правовладдя, балансу стримувань і противаг, а також наявність ефективних механізмів повернення до звичайного конституційного режиму після припинення воєнного стану.

Ключові слова: верховенство права, виконавча влада, воєнний стан, глава держави, парламент, повноваження, права людини, правовий статус, публічна влада.

Постановка проблеми. Воєнний стан створює надзвичайні юридичні й практичні виклики для конституційного ладу, оскільки передбачає зміни не лише механізмів прийняття управлінських рішень, але й самого правового статусу, компетенції та підзвітності органів публічної влади. За таких умов виникає потреба в глибокому теоретичному та доктринальному осмисленні меж конституційної

допустимості трансформацій влади, щоб забезпечити одночасно ефективність реагування на загрози національній безпеці та захист основоположних прав людини. Дослідження цієї проблеми є важливим для гарантування стійкості правовладдя за означених обставин.

Очевидно, що у практичному вимірі воєнні дії часто супроводжується розширенням повноважень виконавчої влади,

делегуванням функцій, змінами у системі адміністративного управління й процедурному регулюванні тощо, що створює ризики дисбалансу між ефективністю й контролем (відсутність адекватних механізмів контролю може призвести до зловживань і тривалої втрати інституційної стабільності). Вивчення трансформацій статусу органів влади дозволяє визначити прогалини у законодавстві, юридичні колізії та алгоритми відновлення звичайного конституційного порядку після припинення воєнного стану.

Наголосимо, актуальність дослідження посилюється міжнародно-правовими зобов'язаннями України: адаптація внутрішнього конституційно-правового регулювання до стандартів Європейської конвенції з прав людини, рекомендацій Венеційської комісії та інших міжнародних інституцій потребує детального зіставлення практики і норм. Аналіз трансформацій статусу органів публічної влади дозволяє акцентовано визначити, яким чином захищаються права і свободи людини під час воєнного стану, які гарантії збереження судового контролю та пропорційності рішень забезпечуються національним законодавством.

Окрім цього, теоретична та доктринальна значущість теми полягає в уточненні конституційно-правових категорій (статус органів влади, принципи розподілу повноважень, підзвітність у надзвичайних умовах). Від легітимних дій органів влади під час воєнного стану залежать рівень довіри громадян до відповідних інституцій, ефективність оборонних і гуманітарних заходів, а також можливості післявоєнного відновлення демократичних інститутів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика функціонування публічної влади в умовах воєнного стану перебуває у фокусі сучасної конституційно-правової та адміністративно-правової науки, однак комплексний аналіз саме конституційно-правових трансформацій статусу та повноважень органів публічної влади залишається фрагментарним. У наукових працях переважає галузевий або прикладний підхід, тоді як цілісне доктринальне осмислення змін інституцій-

ної архітектури публічної влади за екстраординарних умовах лише формується.

У межах конституційно-правових досліджень значна увага приділяється питанням правового режиму воєнного стану, його підставам, межах і процедурі запровадження [1, с. 180–188; 2, с. 140–146]. Вітчизняні науковці аналізують співвідношення воєнного стану з принципами поділу влади, народного суверенітету та правовладдя [3, с. 69–73], а також проблеми допустимості тимчасового обмеження прав людини [4, с. 42–54]. Водночас у цих працях статус органів публічної влади зазвичай розглядається опосередковано – крізь призму обмежень прав або особливостей правового режиму, а не як самостійний об'єкт конституційно-правової трансформації.

Окремий масив наукових досліджень присвячений діяльності органів виконавчої влади та органів військового управління в умовах воєнного стану [5; 6, с. 64–70]. У таких працях акцентовано увагу на розширенні дискреційних повноважень, особливостях адміністративних процедур, зміні співвідношення централізації та децентралізації управління. Разом із тим зазначені дослідження здебільшого мають адміністративно-правовий характер і не завжди враховують конституційно-правову природу змін статусу відповідних органів, зокрема питання легітимності, підзвітності та меж делегування повноважень.

Слід також звернути увагу на наукові праці А.Кучука та В. Пекарчука, у яких висвітлено окремі аспекти піднятої проблематики [7–8].

Загалом, аналіз останніх досліджень засвідчує наявність значного наукового доробку щодо окремих аспектів воєнного стану, проте водночас виявляє відсутність комплексного конституційно-правового дослідження трансформацій статусу та повноважень органів публічної влади як системного явища, що і зумовлює потребу у подальшому доктринальному аналізі, спрямованому на визначення правових меж таких трансформацій, їх відповідності принципам правовладдя та вироблення критеріїв повернення до звичайного конституційного режиму після припинення воєнного стану.

Мета статті – комплексний конституційно-правовий аналіз трансформацій статусу та повноважень органів публічної влади в Україні в умовах воєнного стану з метою визначення їх правової природи, меж конституційної допустимості та впливу на баланс гілок влади, а також обґрунтування критеріїв тимчасовості, пропорційності й підзвітності таких трансформацій у контексті збереження правовладдя та демократичного конституційного ладу.

Виклад основного матеріалу. Збройна агресія проти держави справді виводить її з режиму звичного правопорядку, змушуючи перейти до особливого правового стану, де пріоритет віддається виживанню та обороні держави; така ідея відображена як у конституційному праві, так і в теорії політики та міжнародному праві. «В умовах воєнного стану або надзвичайних обставин держава опиняється між потребою гарантувати безпеку та обов'язком зберегти правову природу публічної влади» [9, с. 197] – відзначають вітчизняні автори.

Запровадження воєнного стану зумовлює не лише зміну режиму реалізації публічної влади, а й трансформацію її конституційно-правової конфігурації. Йдеться про модифікацію статусу органів публічної влади, перерозподіл їхніх повноважень, зміну механізмів підзвітності та взаємодії між різними гілками влади. Водночас, слід наголосити, що у демократичному суспільстві такі трансформації повинні мати тимчасовий характер, а їх інтенсивність і масштаб повинен об'єктивно впливати на сталість конституційного ладу та функціонування інституцій у перспективі.

Наголосимо, що передусім конституційно-правові трансформації виявляються у зміні співвідношення між законодавчою та виконавчою владою. В умовах воєнного стану виконавча влада набуває домінуючої ролі, що обумовлено необхідністю оперативного реагування на загрози національній безпеці. Імплементация цього положення супроводжується розширенням дискреційних повноважень органів виконавчої влади, спрощенням процедур ухвалення управлінських рішень та делегуванням окремих регулятивних функцій. Водночас такі зміни не означають авто-

матичного відступу від принципу поділу влади, а потребують конституційного обґрунтування та чіткого визначення меж допустимого втручання виконавчої влади у сфері, традиційно пов'язані з парламентським контролем.

Зазначимо, що наведене не означає зведення ролі парламенту до формального затвердження на законодавчому рівні всіх рішень органів виконавчої влади. За своєю конституційною природою парламент не є допоміжним інструментом уряду, а самостійним носієм публічної влади, легітимність якого безпосередньо походить від народу. В умовах демократії – навіть за режиму воєнного стану – саме парламент виступає інституційним представником суспільства та «каналом» політико-правової артикуляції суспільних інтересів.

У цьому контексті роль парламенту полягає не лише у нормотворчості, а й у забезпеченні публічної легітимності надзвичайних управлінських рішень, визначенні їхніх меж і часових меж, а також у здійсненні політико-правового контролю за діяльністю органів виконавчої влади. Воєнний стан не віднімає представницької функції парламенту, а, навпаки, посилює її значення, оскільки саме через парламентську процедуру забезпечується зв'язок між потребами безпеки та вимогами правовладдя.

Крім того, парламент виконує системоутворюючу функцію у збереженні балансу між ефективністю виконавчої влади та недопущенням її інституційної автономізації. Наділення органів виконавчої влади розширеними повноваженнями в умовах воєнного стану є конституційно допустимим лише за умови наявності дієвих механізмів парламентського контролю, які дозволяють оцінювати пропорційність, обґрунтованість і тимчасовий характер таких повноважень. Саме парламент уповноважений ставити питання про межі делегування, відповідальність посадових осіб і необхідність корекції правового регулювання в разі зміни безпекової ситуації.

Відтак, в умовах воєнного стану парламент не трансформується у «реєстратора» рішень виконавчої влади, а зберігає роль ключового елементу демократичної легітимності публічної влади. Його діяльність

спрямована на забезпечення того, щоб екстраординарні управлінські рішення залишалися в межах конституційного порядку, не набували постійного характеру та не підміняли собою представницьку демократію як таку.

Наголосимо, що особливого значення в умовах воєнного стану набуває трансформація статусу глави держави та уряду як ключових суб'єктів публічної влади. Президент України фактично концентрує значний обсяг владних повноважень, пов'язаних із забезпеченням оборони та національної безпеки, що впливає на баланс у системі стримувань і противаг. Уряд, зі свого боку, діє в режимі підвищеної відповідальності та оперативності, реалізуючи функції координації, мобілізації ресурсів і нормативного регулювання. У цьому контексті принциповим є питання збереження конституційних меж повноважень і недопущення їх фактичного перетворення на постійні після припинення воєнного стану.

Окремо слід акцентувати, що конституційно-правовий статус Президента України в умовах воєнного стану зазнає не лише кількісного розширення повноважень, а й якісної трансформації його інституційної ролі. Президент постає як центр стратегічного управління в сфері оборони та безпеки, що зумовлює посилення його впливу на діяльність органів виконавчої влади, військового командування та інших суб'єктів публічної адміністрації. Водночас така концентрація владних повноважень не означає конституційного «надположення» глави держави над іншими гілками влади: вона має ґрунтуватися на чітких конституційних приписах, бути функціонально обмеженою цілями воєнного стану та супроводжуватися механізмами політико-правової відповідальності. Саме тимчасовість, правова визначеність і контрольованість президентських повноважень у цей період виступають ключовими запобіжниками їх інституційної абсолютизації та гарантіями збереження балансу стримувань і противаг у демократичній державі.

Окремий вимір становлять трансформації статусу органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади. Запровадження військових адмі-

ністрацій, перерозподіл компетенції на користь централізованих структур і тимчасове обмеження самоврядних повноважень істотно змінюють модель публічної влади на місцях. Такі зміни зумовлені потребами безпеки, однак вони порушують питання конституційної допустимості втручання у гарантовану автономію місцевого самоврядування та критеріїв пропорційності відповідних рішень. У цьому сенсі трансформації мають розглядатися як виняткові та функціонально обумовлені, а не як альтернатива конституційній моделі децентралізації.

Водночас конституційно-правовий аналіз діяльності органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади в умовах воєнного стану потребує розмежування тимчасової зміни механізмів реалізації повноважень і трансформації самого інституційного статусу цих органів. Запровадження військових адміністрацій не скасовує конституційної природи місцевого самоврядування, а лише модифікує способи здійснення публічної влади з огляду на безпекові загрози. У цьому контексті ключового значення набуває чітке нормативне визначення меж втручання держави у самоврядну сферу, збереження мінімального ядра самоврядних повноважень та встановлення прозорих процедур повернення до повноцінного функціонування органів місцевого самоврядування після припинення воєнного стану. Саме такі умови дозволяють запобігти інституційному зсуву від децентралізованої моделі публічної влади до стійкої централізації, несумісної з конституційними засадами демократичної держави.

Не менш значущими є зміни у статусі судової влади та механізмах судового контролю. Попри об'єктивні обмеження, пов'язані з воєнними діями, судова влада зберігає ключову функцію гарантування прав людини і контролю за діяльністю органів публічної влади. Трансформації в цій сфері проявляються не стільки у зміні формального статусу судів, скільки в особливостях реалізації правосуддя, доступу до суду та оцінки дискреційних рішень влади [10, с. 450–455]. Саме судовий контроль покликаний запобігати надмірному розширенню повноважень органів публіч-

ної влади та забезпечувати відповідність їх дій принципам правовладдя.

Узагальнюючи, слід зазначити, що конституційно-правові трансформації статусу та повноважень органів публічної влади в умовах воєнного стану мають комплексний і багатовимірний характер. Вони охоплюють не лише перерозподіл владних функцій, а й зміну інституційних ролей, механізмів відповідальності та форм взаємодії між органами влади. Ключовим критерієм їх правомірності є тимчасовість, пропорційність і функціональна зумовленість безпековими потребами, а також наявність ефективних механізмів повернення до звичайного конституційного режиму після припинення воєнного стану. Саме в цій площині постає необхідність подальшого доктринального осмислення меж і наслідків таких трансформацій для розвитку конституціоналізму в Україні.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що воєнний стан зумовлює глибокі конституційно-правові трансформації статусу та повноважень органів публічної влади, які проявляються у зміні балансу між гілками влади, посиленні ролі виконавчої влади та глави держави, а також у модифікації механізмів місцевого управління й судового контролю. Водночас такі трансформації не можуть розглядатися як відступ від демократичної моделі публічної влади, а мають оцінюватися крізь призму їх тимчасового, функціонально зумовленого та пропорційного характеру. Визначальним критерієм їх конституційної допустимості виступає збереження правовладдя, представницької демократії та інституційних гарантій підзвітності публічної влади.

З огляду на це доцільним видається подальше доктринальне уточнення меж і форм реалізації надзвичайних повноважень органів публічної влади, а також вироблення сталих підходів до нормативного закріплення процедур повернення до звичайного конституційного режиму. Окремої уваги потребує посилення ролі парламентського та судового контролю як ключових запобіжників інституційної стабільності та недопущення перманентної трансформації тимчасових надзвичайних механізмів у звичайну практику публічного управління.

Список використаної літератури:

1. Ковалів М. В., Рутар А. І., Павлишин Ю. В. Порядок і підстави введення правового режиму надзвичайного стану. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 6. С. 180–188.
2. Совгіря О. Верховенство права в умовах війни: виклики для конституційного судочинства України. *Візія майбутнього: конституційний вимір повоєнного відновлення України та європейської інтеграції* : збірник матеріалів і тез II Маріупольського конституційного форуму (м. Київ, 06 жовтня 2023 р.). Київ : ВАІТЕ, 2023. С. 140–146. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/library/sovgrya_o._verhovenstvo_prava_v_umovah_viyuny_vyklyky_dlya_konstytuciynogo_sudochynstva_ukrayiny_2023.pdf (дата звернення 22.12.2025).
3. Стаднік І. В., Буравська А. А. Верховенство права в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 69–73. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/15>. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/15.pdf (дата звернення 22.12.2025).
4. Ірха Ю. Б. Дотримання верховенства права та прав і свобод людини в умовах війни в Україні: проблеми теорії та практики. *Інформація і право*. 2023. № 3(46). С. 42–54. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.3\(46\).287088](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.3(46).287088).
5. Корнієнко М. В. Забезпечення прав людини органами правопорядку в екстраординарних умовах: доктринальний аспект : монографія. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 170 с.
6. Yara O. Activities of military administrations under martial law in Ukraine. *Law. Human. Environment*. 2022. № 3(4). P. 64–70. DOI <http://orcid.org/0000-0002-7245-9158>.
7. Кучук А. М. Адміністративні органи в умовах воєнного стану: управлінський та правовий аспекти. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. № 14. DOI <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-14-01-09>.
8. Кучук А. М., Пекарчук В. М. Статус органів публічної влади в екстраординарних умовах: теоретико-правовий вимір. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. № 5. С. 17–21. DOI <https://doi.org/10.32782/ryuv.v5.2024.3>.
9. Кучук А. М., Кучук Д. Г. Конституційна демократія за екстраординарних умов: доктринальний вимір і роль суду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2025. № 91.

Т. 1. С. 196-201. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.28>.
10. Смокович М. І. Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: до питання зако-

нодавчих змін. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 70. С. 450–455. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.72>.

Puzyrnyi V. Constitutional and Legal Transformations of the Status and Powers of Public Authorities under Martial Law in Ukraine

The article deals with the constitutional and legal transformations of the status and powers of public authorities in Ukraine under martial law. The purpose of the study is a comprehensive constitutional and legal analysis of the transformations of the status and powers of public authorities in Ukraine under martial law in order to determine their legal nature, the limits of constitutional admissibility and the impact on the balance of branches of power, as well as to substantiate the criteria of temporality, proportionality and accountability of such transformations in the context of preserving the rule of law and a democratic and constitutional system.

The emphasis is on the fact that the introduction of a special legal regime entails not only a change in the procedure for the implementation of public authority, but also a modification of its institutional configuration, a redistribution of powers between the branches of power, and the transformation of accountability and control mechanisms. The change in the correlation between the legislative and executive branches is analyzed, and the preservation of the representative and control role of parliament even under martial law, is grounded.

It is emphasized that in a democratic environment – even under martial law – it is the parliament that acts as the institutional representative of society and the institution of political and legal articulation of public interests.

The peculiarities of the transformation of the status of the President of Ukraine and the government as key subjects of public power are considered, the risks of concentration of power and the criteria of their constitutional admissibility are identified. Special attention is paid to changes in the status of local self-government authorities and local executive bodies, in particular in connection with the introduction of military administrations, as well as the role of the judiciary in ensuring judicial control over the activities of public authorities under martial law.

It is substantiated that constitutional and legal transformations of public power in extraordinary conditions are temporary, functionally determined and proportional in nature and cannot be considered as a departure from the democratic model of the state. It is concluded that the determining criterion for the legitimacy of such transformations is the preservation of the rule of law, the balance of checks and balances, as well as the availability of effective mechanisms for returning to the normal constitutional regime after the end of martial law.

Key words: rule of law, executive power, martial law, head of state, parliament, powers, human rights, legal status, public authority.

Дата першого надходження статті до видання: 19.11.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.12.2025